



Ocene in poročila



Laški zbornik 2007 (ur. Jože Maček). Laško : Knjižnica Laško, 2007, 349 str.

Krajevni zborniki so po pravi poplavi v 70. in 80. letih preteklega stoletja postali precej redko blago. Nekaj je k temu prispevalo množenje specializiranih časopisov in revij (zlasti tistih z zgodovinsko tematiko), ki objavljajo tudi prispevke s področja krajevne zgodovine, še več pa usihanje nujno potrebnih sredstev zanje, saj je nova družba prinesla nove vrednote in izrazito pridobitniško miselnost, ki je ustvarjanju tovrstne "nepotrebne" in netržne knjižne produkcije vse prej kot naklonjena. Če je moč tak zbornik "na etični pogon" (zastonj oziroma za božji lon!) še spraviti do tiskarne, se stvar ustavi pri oblikovanju in tiskanju. Država je pripravljena podpirati le edicije s stalnim ritmom izhajanja, kamor sodijo le redki zborniki, občine s težavo zberejo sredstva že za plače "svojih" kulturnih zavodov, redke pisane ptice gospodarstva (uspešna podjetja) pa vlagajo v žogobrc ali drugačno "kulturo". Vse to je treba vedeti, da znamo ceniti dela, ki neugodni klimi navkljub ugledajo luč sveta.

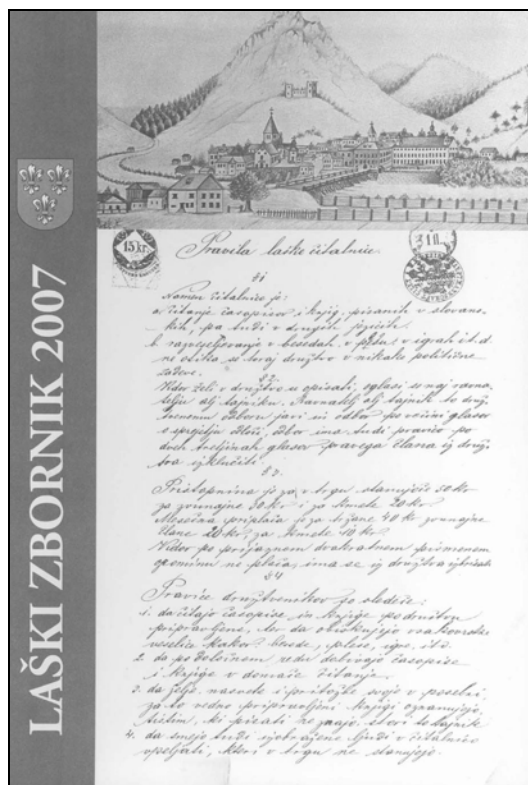
Sveži Laški zbornik z letnico 2007 je tretji zvezek te publikacije in obenem prvi "pravi" (samostojni) Laški zbornik, ki ga je na pobudo svojega Sveta za domoznanstvo in s pomočjo občine izdala Knjižnica Laško. Prva dva zvezka sta zajemala v glavnem gradivo iz simpozija ob 750-letnici Laškega, ki so ga izvedli že "davnega" leta 1976 (tedaj je kot poseben zvezek ČZN izšel prvi sklop referatov, medtem ko je bilo na drugega – resda dopolnjenega z nekaterimi svežimi prispevki, treba čakati polnih 25 let).

Skladno s prakso oblikovanja tovrstnih edicij je tudi pri Laškem zborniku težišče na objavljanju razprav s področja domoznanstva. Uvodoma župana Franca Zdolška in urednika akad. ddr. Jožeta Mačka pa sledi "zgodovinski sklop".

Urednik Jože Maček je v ta sklop uvrstil štiri razprave – tri svoje in eno izpod peresa Anke Vidovič Miklavčič. Maček se je v razpravi z naslovom *Privilegiji trga Laško* lotil predstavitev 8 privilegijev, ki so jih Laščanom podeljevali in potrjevali cesarji in deželni knezi med letoma 1490 in 1809. V naslednji razpravi (*Zemljiška posest (nad)župnijske nadarbine Laško, pravice do podložniških dajatev in njeno gospodarjenje ter dohodki laške nadžupnijske cerkve skozi stoletja*) nas isti avtor najprej seznanj s strukturo in opisom posameznih podložniških dajatev, nato pa

preide na analizo zemljiške posesti laške cerkve ter njenih dohodkov. *Dijaki in maturanti na celjski gimnaziji iz Laškega in okolice od leta 1864 do 1916* je tekst, ki skuša v začetku poiskati vzroke (gimnazija kot trdnjava nemštva, izobrazba kot "nepotreben" strošek) za precejšnje "nezanimanje" laških tržanov in okoličanov za vpis na bližnjo celjsko gimnazijo, ki je z uspešno opravljeno maturo mladeniču vendarle omogočala bleščečo poklicno pot. Članek končuje pregled Laščanov, ki so se na celjsko gimnazijo vendarle vpisali (in jo večinoma tudi uspešno zaključili). Podatke je avtor poiskal v gimnazijskih izveštjih, SBL in ostali literaturi. Anka Vidovič Miklavčič je v razpravi z naslovom *Iz preteklosti okraja Laško v letih 1929–1941* poskrbela za strnjen prerez vseh plasti preteklosti Laškega v zadnjem desetletju pred 2. svetovno vojno, v katerem uvodni del o politični in upravni razdelitvi dopolni s preglednim opisom političnega življenja, društev, gospodarstva, kulture in turizma.

Umetnostnozgodovinski sklop začenja tekst pokojnega Miloša Rybárja z naslovom *Zgodovinski in umetnostni spomeniki v Laškem in bližnji okolici*, ki ga je skoraj pol stoletja po nastanku pripravil za objavo urednik Jože Maček. Rybár je izčrpno popisal zlasti



sakralne objekte (župnijsko in podružnične cerkve), dotaknil pa se je tudi nekaterih profanih zgradb in spominskih obeležij v Laškem.

Anica Cevc s pomočjo fotografij in izčrpnih opisov predstavlja poslikave dveh kapel župnijske cerkve Sv. Martina v Laškem in njihovega avtorja (*Johann Chrysostomus Vogl, freskant dveh kapel v župnijski cerkvi Sv. Martina v Laškem*).

Na povsem drugo področje nas v nadaljevanju povedeta Tomo Korošec in Zinka Zorko, ki v svojih dialektoloških razpravah (*Govor mesta Laško in Štajerski govor v Šentrupertu nad Laškim*) teoretično in z zanimivimi praktičnimi primeri analizirata in iščeta ločnice med "urbano" "laščino" in jezikom laškega zaledja.

Zelo zanimiva je objava "vira prve roke" – dela vojnega dnevnika Laščana Ivana Korošca (*Izseljeniški dnevnik 1941–1945*), ki ga je ta pisal od začetka vojne (6. aprila 1941) do povratka iz izgnanstva v Šidu (5. julija 1945). Dnevnik (objavljen je prvi del do odhoda v izgnanstvo 12. septembra 1941) je pretresljivo pričevanje o soočenju z vojno, strahom, bombami, okupacijo, terorjem in izdajstvom) – dragocen zlasti zato, ker ni bil pisan za objavo, ampak v spomin in opomin avtorjevima sinovoma.

Dve razpravi sta posvečeni rojaku s Senožet pri Rimskih Toplicah, Antonu Aškercu oziroma 150-letnici njegovega rojstva (2006). Božena Orožen (*Spomeniki, obeležja in poimenovanja po Antonu Aškercu*) z opisi počastitev (spominskih plošč, kipov in poimenovanj ulic, trgov in nagrad) sledi življenjski in poklicni poti pesnika od rojstnih Senožet, preko Podsrede, Mozirja, Velenja, Celja, Šmarja pri Jelšah, Rimskih Toplic, Laškega in Ljubljane. Tatjana Šenk v svojem tekstu (*Anton Aškerc, mestni arhivar in knjižničar*) osvetljuje pionirsko delo, ki ga je Aškerc, naveličan dušnopastirske službe in predvsem ozkosrčnih nadrejenih, opravil v arhivu ljubljanskega magistrata ter argumentirano zavrne tezo Marje Boršnik o pogubnem vplivu tega dela na Aškerčevo pesniško moč.

Tudi naslednja prispevka sta "prigodna" – Metka Kovačič (*Iz preteklosti knjižničarstva s poudarkom na zgodovini splošnih knjižnic laške občine*) spomni na 30-letnico rednega dela knjižnice v Laškem. Prva slovenska cerkev, posvečena blaženemu Antonu Martinu Slomšku v Rečici pri Laškem (namenjena mu je bila že ob dograditvi in posvetitvi 1939), pa je vsaj malo tudi Plečnikovo dete (leta 2007 je minilo 50 let od njegove smrti), saj jo je projektiral njegov asistent Janez Valentinčič. Članek Bože Herek (*Nekaj dejstev o cerkvi Blaženega Antona Martina Slomška v Rečici pri Laškem*) pa je zanimiv tudi zaradi domiselno uporabljenega pričevanja iniciatorja gradnje, ključarja Nikolaja Šergana.

Andreja Gobec Vidali v razpravi *Vodni mlini v porečju Lahomnice* z geografskega in etnološkega vidika opiše in oceni pomen mlinov in mlinarstva,

pri svojem terenskem delu pa ji je uspelo tudi oteti pozabi pričevanja o tej izginuli obrti.

Prispevkoma Jožeta Mačka (*O vinogradništvu v laški okolici v preteklosti*) in Vlada Marota (*Vinogradi in zidanice v Gori pod Šentrupertom*) je sicer skupen izbor raziskovalnega problema, loči pa ju pristop k tematiki – v prvem primeru dobimo na pisanih virih pregledno in razumljivo predstavljeno zgodovino vinogradništva, v drugi razpravi pa se je avtor – legitimno, ker ne gre za tako odmaknjena obdobja, odločil za kombinacijo (lastnega in tujih) pričevanj ter terensko delo.

Jože Benedek v članku *O razvoju lovstva na območju Lovski družine Laško* najprej poseže daleč v zgodovino in nas seznanja z regulacijo lova v preteklosti, v nadaljevanju pa s pomočjo Valentinčičeve krajevne kronike, arhiva LD in slikovnega materiala z več vidikov obdela lovstvo in njegov pomen v laški okolici.

Zbornik zaključijo trije zapisi o Humu. Prvi prispevek (*Kako je nastal Hum, Geologov pogled na hrib nad mestom*) je pripravil Tomaž Majcen, ki nas popelje v geološko zgodovino Zemlje, v drugem biolog Peter Skoberne (*Hum*) obuja spomine na Hum kot učilnico terenskega raziskovanja, v zadnjem (*Gorel je Hum*) pa Lojze Oberžan pojasnjuje skrivnost požara na Humu leta 1957, ki so ga (z najboljšimi nameni sicer) zakrivali štirje laški pobiči.

Laški zbornik je knjiga, ki bo pritegnila tako domačine kot tudi bralce in raziskovalce od drugod – prve bo verjetno bolj zanimal pripovedno-spominski del, druge pa obilica skrbno zbranih podatkov o celi vrsti raziskovalnih problemov. Tovrstni zborniki so namreč pogosto skriti dragulji – v njih najdemo zanimive, a pogosto prezrte razprave in objave. Za lajšanje dela bodočim uporabnikom predlagam uredništvu bibliografsko obdelavo posameznih razprav ter prevode povzetkov (nekatero razprave jih že imajo, kot tudi urejeno bibliografijo na koncu!) in morda celo krajših sinopsisov v angleški jezik. Predvsem pa ustvarjalce velja opogumiti za vztrajanje na dobri poti!

Aleksander Žižek



Šmarjeta in Bela Cerkev skozi stoletja : vršenje časa okrog zgodovinskega Vinjega Vrha v občini Šmarješke Toplice (ur. France Cvelbar in Stane Granda). Šmarjeta pri Novem mestu : Domoznansko društvo, Novo mesto : Goga, 2007, 447 str.

Pri knjigi Šmarjeta in Bela Cerkev skozi stoletja je sodelovalo več piscev. Poudarek je na arheološ-

kem, zgodovinskem in umetnostnozgodovinskem dogajanju na obravnavanem območju. Navedenim poglavjem so dodani večinoma krajši prispevki različnih vsebin in načinov pisanja.

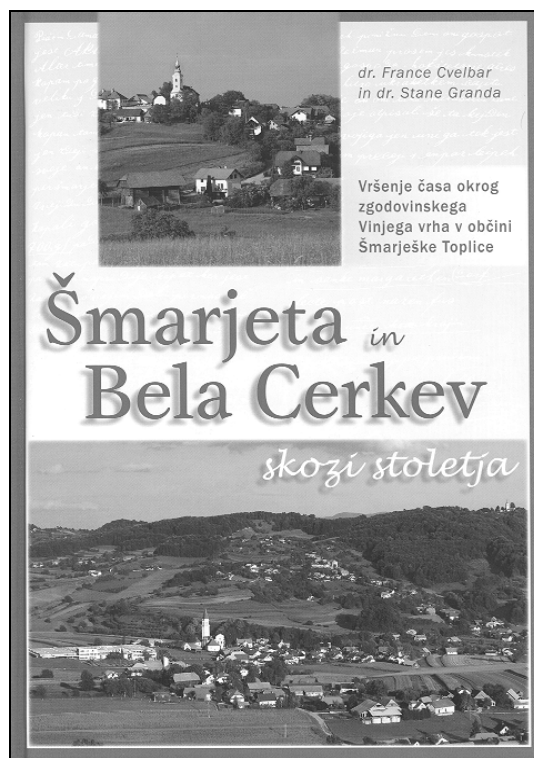
Eno izmed pomembnejših arheoloških nahajališč na Dolenjskem je predstavila Anja Dular v preglednem in zanimivem članku. Najprej je predstavila zgodovino raziskovanj v teh krajih, v nadaljevanju pa namenila največjo pozornost dogajanju v starejši železni dobi na Vinjem Vrhu, kjer je s pomočjo dosedanjih raziskovanj in najnovejših metod podala mnenje o vsakdanjem življenju ljudi. Prispevek je zaključila s pregledom dogajanja vse do zgodnjega srednjega veka. Po mnenju urednikov je knjiga v prvi vrsti namenjena domačinom, zato se mi zdi prispevek Anje Dular zelo pomemben. Obravnavano območje, sploh pa Vinji Vrh, je vinogradniško območje, kjer je poleg obdelovalnih površin tudi veliko vikendov. Prav zato pogosto prihaja do nenaklonjenosti domačinov do arheoloških raziskovanj, ker za njih pomenijo le zakasnitev ali prepoved gradnje. Zato se vsaj nekateri v velikem loku izogibajo pristojnih služb. Ta članek bo gotovo pripomogel k večjemu razumevanju in strpnosti do arheoloških raziskovanj, saj jasno pokaže, kako arheologi s pomočjo sorazmerno skopih ostankov rekonstruirajo konkretno življenje ljudi. Kako so živeli naši predhodniki prav v naši vasi, pa je tisto, kar ljudi bistveno bolj pritegne kot npr. analize oblik najdenih posod, ki so domena specifičnih strokovnih raziskovanj.

Jedro knjige predstavlja prispevek Staneta Grande o zgodovini Šmarjete in Bele Cerkev. Napisan je po časovnem zaporedju s posameznimi poudarjenimi vsebinami. V uvodnem delu nas pisec seznanja z upravno in cerkveno razdelitvijo Dolenjske v srednjem in novem veku. Sledi predstavitev trga Gutenwerth in Kronovo ter opis fevdalizma s podrobnejšo razlago jožefinskih reform in katastra. Dotaknil se je turških vpadov, kmečkih uporov in reformacije. Izpostavil je tudi leto 1848 in domačina Janeza Zalokarja. Nadaljuje z opisom življenja konec 19. stoletja, med prvo in drugo svetovno vojno ter v novi Jugoslaviji. Vsebinsko zaključenem poglavju sledi opis razmer, ki so botrovali nastanku tukajšnjih gradov Klevevž, Zbure, Štrlek, Šuta in Čretež. Posebno pozornost namenja zgodovini dolenjskega vinogradništva in cvičku. Vse obravnavane vsebine so konkretizirane s številnimi podatki, ki se nanašajo na tukaj ležeče kraje. Večinoma so prvič objavljeni in zelo zanimivi za domačine, ki v knjigi iščejo natančnejše sledi svojih prednikov. Kot v uvodu pove sam, je ravno množica konkretnih podatkov včasih težje berljiva. Večino podatkov avtor prispevka pospremi s komentarjem, ki da bralcu vedeti, da je poznavalec teh krajev in ljudi. Avtor med tekstom sicer občasno navaja vire in literaturo, vendar pa pogrešamo zbirni seznam virov in literature, ki bi še

povečal vrednost zgodovinskega dela o Šmarjeti in Beli Cerkvi. Gotovo bi olajšal delo raziskovalcem gospodarske in politične zgodovine vsega slovenskega podeželja, ne le konkretnih krajev.

Največji umetnostni spomeniki na obravnavanem območju so vsekakor cerkve in njihova oprava. Avtorica Marinka Dražumerič jih je predstavila ločeno po obstoječih župnijah Šmarjeta in Bela Cerkev. Na začetku poglavja je zgodovinski pregled župnije, nakar sledijo temeljiti opisi cerkva v posamezni župniji. Pri opisu cerkva avtorica najprej predstavi zgodovinski in umetnostnozgodovinski pregled, arhitekturo, opravo in morebitne posebnosti (ljudsko izročilo, pokopališča). Podatkovno bogat tekst dopolnjujejo slikovite risbe Mirka Brezarja, ki močno povečajo grafično privlačnost tega dela knjige. Pa tudi sicer je pričujoči prispevek opremljen s številnimi barvnimi fotografijami cerkvene oprave. Avtorica je v tekst vključila izsledke raziskovanj vse do današnjih dni in ga pospremila še s slovarčkom strokovnih izrazov. Bralci najdejo v tekstu dovolj razumljivih podatkov o posamezni cerkvi, istočasno pa lahko strokovna javnost poteši svoje zanimanje v delih, ki so razvidna v seznamu literature in virov. Glede na to, da so zlasti podružnice večino leta zaklenjene, je prispevek dragocen vodič za vse, ki se potepajo po teh krajih in jih ta tematika zanima.

Domačin in poznavalec obravnavanih krajev Jože Perše je predstavil osnovne geografske in geološke značilnosti, ki so v preteklosti pogojevale naselitev prvih prebivalcev in oblikovanje kulturne krajine. Kratek seznam uporabljene literature bi obogatil



njegov prispevek tudi kot pomoč bralcem, ki bi si želeli razširiti vedenje s tega področja. V prispevku o prebivalstvu, gospodarstvu in kulturi sta se mu pridružila tudi urednika. Predvsem zaradi term je turizem prioriteta naloga novo nastale občine Šmarješke Toplice. Tu je trenutno največ gostov in v glavnem njim je namenjen opis pešpoti in izletov po bližnji okolici. Vsekakor pa niso odveč podrobna navodila z zemljevidi sprehajalnih poti tudi veliki večini domačinov, kajti kaj rado se zgodi, da ne poznamo tistega, kar imamo vsak dan na dosegu roke.

Podatke in slikovne priloge o pomembnih Šmarječanih je prispevala Jožica Dolensšek, za pomembne osebnosti iz Bele Cerkve pa so te podatke zbrali Ivan Kaplan, M. Maver in Stane Granda. Peter Repovž je s sodelavci zbral podatke o žrtvah prve in druge svetovne vojne v Šmarjeti, Ivan Kaplan pa podatke žrtev obeh vojn v Beli Cerkvi. Slednji je tudi avtor prispevka, kjer je opisal lastno doživljanje druge svetovne vojne v Beli Cerkvi in zanimivosti iz tamkajšnje župnijske kronike. France Cvelbar je avtor prispevka Mladostni utrinki iz vojnih let 1941–1945 in zgodbe o povodnem možu Daldetu. Knjiga je nastajala ravno med osamosvajanjem občine Šmarješke Toplice in se zato zaključuje z objavo nekaterih dokumentov iz tega časa. Na koncu je indeks izbranih gesel in oseb ter logotipi sponzorjev.

Že nešteto krat smo prebrali misel, da je dobro poznavanje preteklosti vsakega posameznega kraja predpogoj za celovito, sintetično poznavanje širšega geografskega oziroma političnega okolja. Ta knjiga je gotovo ena izmed del, ki bo pripomogla k boljšemu razumevanju razvoja ne le Šmarjete in Bele Cerkve, ampak tudi širše pokrajine. Vsekakor pa je prava dragocenost za tukaj živeče ljudi, saj jim odgovarja na številna konkretna vprašanja v zvezi s preteklostjo in sedanostjo. Sama pa upam, da bo vsaj pri nekaterih domačinih vzbudila tudi večje zavedanje odgovornega vsakodnevnega ravnanja z naravno in kulturno dediščino, ki je v tem geografsko majhnem področju izredno bogata in morda zato prebivalcem sama po sebi umevna.

Majda Pungerčar



Župnija Šentvid nad Ljubljano skozi prostor in čas (ur. Stane Granda). Ljubljana : Župnija Šentvid, 2007, 662 + XVI strani.

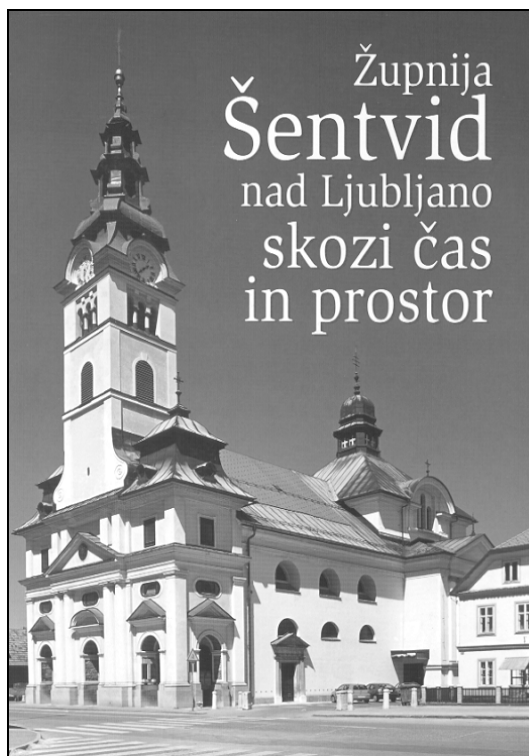
Dve leti potem, ko je leta 2005 ob svoji stoletnici zagledal luč sveta 708 strani velikega formata obsegajoči "megazbornik" prve slovenske gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano, je samo malo manjšega in malo tanjšega dobila tudi njegova matična župnija. Tako kot škofijski ima tudi

župnijski zbornik svojega predhodnika z naslovom 900 let župnije Ljubljana Šentvid, ki jga je ob 900-letnici te župnije izdal takratni župnik in sedanji ljubljanski nadškof in metropolit msgr. Alojz Uran. Zato je vsekakor zelo primerno, da je prav msgr. Uran pospremil tudi novi zbornik z obsežnim in duhovitim opisom svojega župnikovanja v omenjeni župniji.

Podrobna predstavitev tako obsežnega in vsebinsko tako izredno bogatega zbornika je seveda resnično "titanska" naloga, ki daleč presega namen pisca teh vrstic. Na tem mestu bo zato strnil le kratek sprehod skozi vse stotine strani, bogatih tako s teksti kot z ilustracijami med tekstom in 16 stranmi barvne priloge na koncu zbornika.

Zbornik je vsebinsko razdeljen na uvod ter deset poglavij: Okolje in ljudje, Iz starejše preteklosti, Cerkev, Šolstvo, Zdravstvo, Gasilstvo, Društveno in družabno življenje, Obrt in industrija, Še čutimo posledice in Spomini bledijo. V njih je 37 avtorjev objavilo več kot 80 daljših ali krajših prispevkov. Med avtorji so krepko zastopani šentviški župljani, od katerih so nekateri napisali po več prispevkov v različnih poglavjih.

Poleg msgr. Urana sta v uvodu zbornika svoja razmišljanja o življenju v Šentvidu prispevala akademika brata dr. France in Janez Bernik, kot dva izmed najuglednejših slovenskih osebnosti z družinskimi koreninami v tem kraju. Takoj za njima je svoje upravičeno mesto našel prispevek prof. dr. Milčka Komelja o velikem slovenskem slikarju Stanetu Kregarju, tudi župljanu Šentvida.



V prvem poglavju so avtorji izčrpno predstavili geološke značilnosti šentviške prafare, geografski oris, lovstvo in ribištvo, demografski razvoj ter znanje šentviške osebnosti od kulturne delavke in zaslužne učiteljice Marije Žirovnik in v mojih mladih letih zelo priljubljene "tete s cekarjem", samorasle pisateljice in pesnice Manice Komanove, do legendarnega klasičnega vaškega posebneža Franceta Jame, vsem (tudi piscu tega poročila) znanega kot Baharjevega Franceta. Med prispevki velja še posebej opozoriti na obsežno, do zadnje "duše" in zaselka podrobno objavo popisa prebivalstva Šentvida iz leta 1754, ki jo je pripravil dr. Jurij Šilc, po stroki sicer dipl. ing. elektrotehnik. Poleg njega so avtorji v tem poglavju še prof. dr. Anton Ramovš, Andreja Bečan, Marko Koračin, Fanči Šarf, Majda Rotar, Danijel Malenšek, Ana Erman, dr. France Vrevc in Jože Arhar (3).

Prispevki v drugem poglavju segajo od prikaza arheološke preteklosti Šentvida pred prihodom Slovanov, življenja duhovnikov do časa Jožefa II., zelo obsežnega prikaza posesti in podložnikov predjožefinske župnije Šentvid (spet delo dr. Šilca), upravne preteklosti Šentvida, obsežne predstavitve življenjske poti duhovnika, tamkajšnjega župnika, glasbenika in vsestranskega slovenskega preporodnega delavca Blaža Potočnika, prikaza življenja člana prvega avstrijskega parlamenta gruntarja in župana Janeza Severja, in krščansko socialističnega politika Josipa Gostinčarja do znamenitega tabora v Vižmarjah leta 1869. Poleg že omenjenega so prispevke napisali akademik prof. dr. Vasilij Melik in prof. dr. Stane Gabrovec, dr. Lilijana Znidaršič Golec, prof. dr. Stane Granda, Jože Poje in prim. dr. France Vrevc.

Tretje poglavje je posvečeno predstavitvi cerkva v župniji, od župne cerkve sv. Vida, podružnične cerkve sv. Jakoba v Stanežičah, šentviškega podobarstva 19. stoletja, objave popisa cerkva in cerkvenih znamenitosti iz leta 1954, ki ga je zapisal takratni župnik Franc Jeglič, restavriranje župne cerkve in podružnice sv. Jakoba, prikaza zgodovine orgel in organistov v farni cerkvi ter zvonov v farni cerkvi in podružnicah ter sodelovanja fare z Zavodom sv. Stanislava. Prispevke so napisali Jani Pirnat (2), Jože Arhar (5), Tone Krampač, Jože Perčič in dr. Edo Škulj.

O začetkih šolstva v Šentvidu, predzgodovini "naselitve" Zavoda sv. Stanislava v Šentvidu in šentviški državni gimnaziji so prispevali tehtne prikaze mag. Stanko Okoliš, Robert A. Jernejčič in Vida Šifrer, o razvoju zdravstva in zdravstvenih delavcih pa prim. dr. France Vrevc. Obsežen in izčrpen pregled organiziranosti in delovanja gasilcev v župniji Šentvid je prispeval Janez Škrbinc, dolgoletni načelnik Prostovoljnega gasilskega društva Vižmarje-Brod.

V obsežnem poglavju o društvenem in družabnem življenju je pozornost posvečena delovanju Družbe sv. Mohorja oziroma po 1955 Mohorjeve

družbe, cerkvenim bratovščinam, čitalništvu in knjižnicam, gledališkim igram in športu skozi različna zgodovinska obdobja. Prispevke so napisali Jože Arhar (3), Majda Rotar in Frane Erman.

O obrti v Šentvidu v začetku 20. stoletja, posebej o lesni in njenem preraščanju v industrijo, o Orglarstvu Jenko, tekstilni obrti in industriji, modni trgovini Jožefa Ketteja, elektrarni Česenj na Brodu, delavnici poljedelskih strojev Anton Kemžar, Livarnah Pajk-Božič, in Franc Smole, Tvrcki Jugoindus, Tovarni športnega orodja B. Kolb in o avtobusnem prometu Šentvid-Ljubljana so pisali prof. dr. Stane Granda, Vilma Brodnik, Andrej Znidaršič, Janez Smole ter Marjan in Marko Magister, Jože Arhar in France Vrevc, slednja dva po več prispevkov.

Drugo (za nekaj strani) najobsežnejše poglavje zbornika (za nekaj strani ga je prehitelo poglavje o okolju in ljudeh) je posvečeno predstavitvi tragične zgodovine Šentvida v času prve in druge svetovne vojne. Medtem ko so se med prvo svetovno vojno vojaki iz šentviške fare borili in umirali po bojiščih vzhodne in soške fronte, pa je druga svetovna vojna obilno posegla v faro samo. Širšo in ožjo tematiko prve svetovne vojne je predstavila doc. dr. Petra Švoljšak, Jože Arhar pa je prispeval seznam 91 padlih iz šentviške fare. Najbolj obsežen (kar 68 strani) in tudi najbolj pretresljiv prispevek tega zbornika je pripravil Jože Dežman in mu nadel pomenljiv naslov Meje zgodovine 1941–1945 v občini Šentvid, med drugim izčrpen seznam vseh šentviških žrtev in problematiko zelo dvomljive legende "dneva vstaje" 22. julija 1941 (starojugoslovanski orožnik v italijanski službi Franc Znidaršič kot "povod" za ta dan je preživel napad, vojno in brez posledic celo povojni čas). Usode mobilizirancev v nemško vojsko, zlasti na vzhodno fronto (za razliko od ostalih delov Ljubljane sta Šentvid in Črnuče sodila v nemško okupacijsko cono) ter osebna pričevanja svojcev in znancev med vojno in takoj po njej pobitih Šentvidčanov kot tudi dogajanje po vojni predstavljajo Jože Arhar, Miloš Briški in France Vrevc. Na to poglavje se navezuje tudi naslednje, spomini Marije Gros na vojni in povojni čas, ki pa obsega samo dobre 3 strani in bi ga brez škode lahko vključili v prejšnjega.

Hvalevredno dejstvo je, da je v slovenskem prostoru izšlo že veliko število zbornikov s področja krajevne, cerkvene, šolske, kulturne in sorodne zgodovine. Predstavitev krajevne zgodovine je tisto področje, ki praviloma doseže največji pozitiven odmev tako med strokovno oziroma znanstveno kot tudi širšo zainteresirano publiko. Tovrstni zborniki so praviloma "bestsellerji", ki ob ustreznih oblikah spodbujanja zanimanja zanje najdejo pot v tako rekoč vse družine posameznega kraja. Med tovrstnimi zborniki zavzema zbornik župnije Šentvid nad Ljubljano nedvomno zelo visoko mesto, tako po številu in znanstveni teži avtorjev, obsegu, kvaliteti,

ki je seveda od prispevka do prispevka različna, kot nenazadnje po obilju zbranih podatkov, brez katerih v bodoče ne bo mogel nihče, ki se bo ukvarjal z zgodovino tega nekoč samostojnega kraja s častljivo tradicijo.

Andrej Vovko



Meta Matijević: Novomeške hiše in ljudje s poudarkom na obdobju od srede 18. do srede 19. stoletja (Gradivo in razprave 31). Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 2007, 364 str.

Naslov "Novomeške hiše in ljudje", ki mu je avtorica zavoljo sebi lastne natančnosti dodala še "s poudarkom na obdobju od srede 18. do srede 19. stoletja", kaže na obravnavo ožje, lokalne problematike. Naslov kot tak, dokler ne spoznamo vsebine, bi mogli pripisati poljudnemu, strokovnemu, znanstvenemu, dokumentarnemu, publicističnemu pisanju ali tudi kateri drugi zvrsti ubeseditve. Pravzaprav gre v posrečeni kombinaciji za vse naštetu. Pred nami je znanstvena monografija, vendar znanstveno delo v "žlahtnem" pomenu besede. Takšno, ki ni uporabno zgolj za ozke kroge strokovnjakov niti namenjeno samo lokalni srenji ali ljubiteljem tega ali onega področja. Knjiga je namreč napisana in opremljena tako, da bo lahko nagovorila široko

bralstvo, začeni že pri starejših osnovnošolcih, prek generacij Novomeščanov vse do strokovnjakov zelo različnih ved.

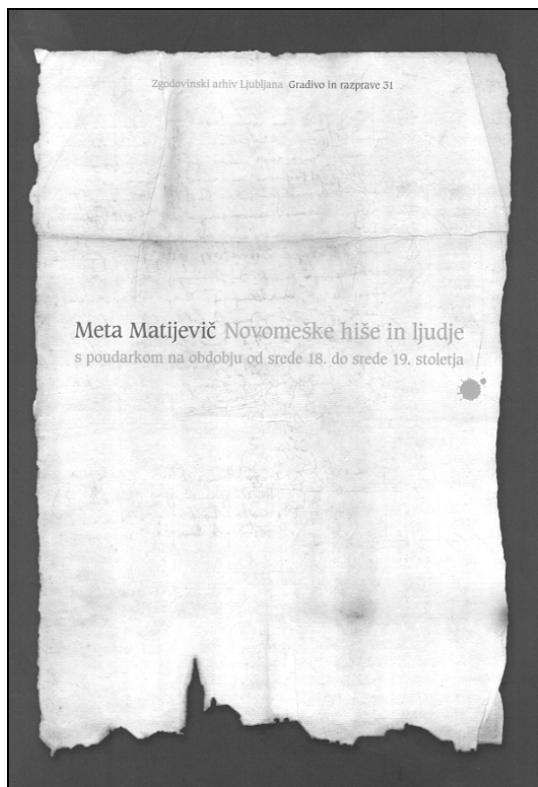
Naj v potrditev podmene spregovorijo naslovi poglavij: Viri, Številke in oštevilčenja, Samouprava in uprava Novega mesta, O hišah pred letom 1750, Gradbeni ostanki srednjeveškega mesta, Gozdovi in oskrba z lesom, Ulice, Stari most, Predmestje Kandija, Število in struktura prebivalstva okoli leta 1800, Menjave lastništva, Obrtniki, Trgovci, končno zajeten Katalog hiš, ki obsega več kakor polovico monografije. Vrhu tega vsebuje delo številne slikovne priloge od skicnih upodobitev, načrtov stavb, vedut, slikarskih portretov, fotografij in posnetkov arhivskih dokumentov vse do praktičnega orientacijskega pripomočka v zlozljivi prilogi – mestnega načrta z vrisanimi hišnimi številkami.

Knjiga je pravzaprav razdeljena na dva komplementarna dela. Prvo polovico sestavljajo zaokrožena, pregledna in temu primerno kratka tematska poglavja s podpoglavji, ki bralca uvedejo v metodologijo dela in pregled pisane palete uporabljenih virov ter v skrivnosti posameznih poklicev, ulic in njihovih imen, pomembnejših javnih stavb itd.

Druga polovica je katalog, ali bolje rečeno, zgodovina 272 hiš, kolikor jih je Novo mesto štelu ob preštevilčenju v začetku 19. stoletja. Sleherna novomeška hiša je temeljito obdelana na dva načina, ki bi ju lahko poimenovali: prvi za hitre in drugi za počasne bralce. Na robu srečamo "osebno izkaznico" hiše s podatki o stavbi kot taki. Lahko bi rekli, da je v njej vsaka hiša premerjena od temeljev do strehe, saj si podatki tako fizično kakor kronološko sledijo od spodaj navzgor: od parcelne in urbarske številke prek vseh uličnih preimenovanj in preštevilčenj do hišnega imena in zadnjega, "krovnega" podatka, kakšna je bila leta 1897 kritina stavbe.

Vsebinski del predstavitve posamezne hiše je posvečen življenju, saj bomo v njem našli predvsem usode lastnikov in drugih prebivalcev v kronološkem dvestoletnem loku, začeni s sredo 18. stoletja do srede minulega, 20. stoletja. Kot je avtorica nakazala v naslovu knjige, je osrednja pozornost namenjena prvemu stoletju, do srede 19. stoletja. Obravnava zadnjih sto let se, nasprotno, od one za prvo stoletje razlikuje že vizualno, po velikosti in tipu črk, predvsem pa po načinu ubeseditve. Podane so namreč samo vse posestne spremembe in imena lastnikov, kar predstavlja nekakšen torzo in spodbudo za nadaljnjo obravnavo na način in v slogu prvega dela.

Tako kot je čar mesta v raznolikosti njegovih domov in stanovalcev, daje knjigi Mete Matijević poseben okus spoznanje, da njena predstavitev novomeških hiš ni klišejska. Četudi se na prvi pogled morda zdi, da se hiše nizajo po enaki logiki in kronološkem zaporedju, vsakokrat od srede 18. stoletja naprej, ima vendar vsaka še povsem svojo



zgodbo, ali bolje rečeno, pri sleherni hiši je nekaj drugače kot pri ostalih. Tudi tam, kjer razen golih dejstev ni bilo mogoče povedati česa otipljivega, bomo našli nekaj, čemur bi lahko rekli "življenjsko". Mimogrede je, denimo, navrženo, kako sramotnega videza je bila stavba konec 18. stoletja, kakšno telesno hibo je imel njen lastnik, katerega tujega naglasa se nikakor ni mogel znebiti, kako nenavadno se je spreminjal zapis hišnega priimka ali kaj sta svojčas zakrivila najemnik in njegov hlapec.

Že na pogled veliko delo ni veliko le po formatu in obsegu 364 strani. Vanj je vtakano predvsem zelo veliko potrpljenja, miselnih naporov, prebliskov, ne nazadnje iskanja in najdevanja kar najboljših rešitev, kako iz suhoparnih števil, datumov, letnic, imen in priimkov pričarati že davno minulo polnost življenja nekega mesta. Čar mestnega organizma namreč niso številke in imena, temveč njegova živahnost, gibljivost in neponovljivost. Če mesto primerjamo s podeželjem, so vasi skoraj statične, medtem ko mestni utrip zaznamuje neprimerno pestrejša paleta socialnih skupin, osebnih usod in medsebojnih vplivov. V mesto, kakršno je bilo Novo mesto, se je poleg tega od blizu in daleč zgrinjalo veliko ljudi, ki so mu s svojo navzočnostjo puščali še dodaten pečat razgibanosti. V čem se je torej nekdajše Novo mesto razlikovalo od sedanjega? V današnjih mestih je življenje že zaradi njihove velikosti postalo nepregledno. Nekoč pa je bilo vse manjše, stisnjeno, vse bližje in povezano, za vse in vsakogar več časa in zanimanja. Čeprav je v Novo mesto dnevno prihajalo veliko ljudi, so domačini vsakega novega tujca, ki se je ustavljal, brž prepoznali in ko se je tu ustalil, vsi prav kmalu tudi dobro poznali. Ob prebiranju knjige Mete Matijevič sem dobil vtis, da sem tudi sam eden teh radovednih opazovalcev izpred stopenjastih ali dvesto let, ki se sprehaja med novimi starimi znanci, saj avtorica plastično niza ljudi, njihova imena in fizične opise, vzdevke in z njimi povezane dogodke.

Knjiga je neke vrste kulturnozgodovinski vodnik, hkrati napeta pripoved o vsakdanjem življenju in praktični vodnik za obiskovalca Novega mesta, ki bi imel moč potovati skozi čas. Pred tovrstnim futurističnim potovanjem se bo lahko poučil, kje bi pred dvesto leti lahko popil dobro kavo, katerega peka se mu je zaradi netočne tehtnice izogibati, h kateri ženski menda trumoma zahajajo moški, kadar je njen mož zdoma, ali kateremu mestnemu stražniku ni dobro brez razloga prekrizati poti.

Delo na drugi strani odlikujeta znanstvena teža ugotovitev ter odpiranje cele vrste zgodovinskih in kulturnozgodovinskih vprašanj. Omenim naj le nekatere, bolj ali manj naključno izbrane primere iz mestne topografije. Avtorica po skrbni analizi razpoložljivih virov ugotavlja, da so imela zgornja mestna vrata v nasprotju z uveljavljenimi predstavami en sam stolp in ne dveh, sosednji špital je

šele precej pozneje, kot je veljalo doslej, postal sedež okrožnega glavarja, nasprotno pa je bila cerkev sv. Katarine vsaj šestdeset let starejša od dosedanjih trditev o njenem nastanku. Nadalje je argumentirano problematizirana "urbana legenda", kako naj bi leta 1720 pri gradnji rotovža namesto vode uporabili slabo vino, avtorica pa ponuja tudi razlage nenavadnih uličnih imen, kot je npr. Uskoška ulica za virih omenjeno "Poskokengasse".

Prenekatera ponavljajoča se zмотa se bo morala poslej umakniti pred tehtnimi utemeljitvami nasprotnega, na drugi strani pa knjiga Mete Matijevič odpira vrsto novih parcialnih vprašanj. Pozornost pritegne ugotovitev o cezuri v strukturi priseljencev, ki je nastopila nekako z dobo francoske zasedbe 1809–1813. Potem ko je Novo mesto konec 18. stoletja izkazovalo narodnostno pisanost ali, kot pravi avtorica, "morda že kar internacionalno podobno", je postala slika čez nekaj let zelo drugačna. Namesto Nemcev, Avstrijcev, Čehov, Italijanov in drugih so se v Novo mesto zdaj priseljevali le še ljudje iz okolice in domače dežele, podložniki okoliških gospostev, uradniki, obrtniški in trgovski pomočniki ter drugi.

Pred nami je, skratka, delo, mimo katerega ne bo mogel nihče, ki se bo želel samo malce bolj poglobljeno pozanimati o preteklosti Novega mesta. Tako kot se še danes po pomoč in nasvet vsi zatekamo k Zgodovini Novega mesta, ki jo je pred skoraj 120 leti spisal Ivan Vrhovec, lahko knjigi Mete Matijevič napovemo podobno svetlo prihodnost in ji že zdaj voščimo na mnoga leta. Upati je, da bo avtorica našla dovolj moči in volje za nadaljevanje dela. Da bi prihranila učenje in privajanje mlajšim, morda takim, ki jih sploh še ni na svetu, bo najbolje, če bo to storila sama. V nasprotnem se namreč kaj lahko zgodi, da bomo na izid knjige njenega naslednika ali naslednice čakali predolgo. Zgodovina nas uči, da je to zelo mogoče, saj je od Vrhovčeve Zgodovine Novega mesta do knjige o novomeških hišah preteklo kar 116 let. Naslednjih sto in več let pa bi bilo za še tako potrpežljive med nami absolutno predolgih.

Boris Golec



Jože Prinčič: Tovarna vijakov Plamen Kro-pa: od konca druge svetovne vojne do stečaja in novega začetka (1945–1997). Kro-pa : Muzeji radovljiške občine, 2007, 208 str.

Dr. Jožeta Prinčiča z Inštituta za novejšo zgodovino poznamo kot vodilnega gospodarskega zgodovinarja za obdobje po drugi svetovni vojni v

Sloveniji. Zadnjih 20 let se je posvečal predvsem preučevanju širših gospodarskih gibanj, prelomnic, dogodkov ter osebnosti, ki so v letih od 1945 do 1991 odločilno zaznamovali naše gospodarsko življenje. Po končani knjigi *Iz reforme v reformo* (Slovensko gospodarstvo 1970–1991) se je posvetil raziskovanju socialističnega gospodarstva na lokalni ravni. Posamično podjetje, osnovna enota socialistične družbeno-ekonomske ureditve, predstavlja idealen raziskovalni predmet za ugotavljanje, v kolikšni meri so se gospodarski načrti in politične zapovedi udeležale v konkretnem gospodarskem življenju. Cilj Prinčičeve nove raziskave je torej bil rekonstruirati, kako se je posamezno slovensko podjetje prilagajalo spremembam v gospodarski ureditvi in razvojni politiki.

Avtor je tako s svojo novo knjigo zajadral na področje zgodovine podjetij tj. "business history", veje gospodarske zgodovine, ki ima v zahodnem zgodovinsko-pisju že dolgo tradicijo, pri nas pa se je v preteklosti prakticirala le sporadično, danes pa je precej zapostavljena. Dosedanje študije posameznih podjetij so se omejevale le na obdobje do konca druge svetovne vojne, zato prinaša obravnavo socialističnega podjetja zanimivo novost. Raziskava o Plamenu si je za glavni cilj zadala ugotoviti in prikazati mehanizme poslovanja državne oz. družbene enote ekonomske organizacije na mikrozgodovinski ravni.

Osrednji predmet Prinčičevega raziskovanja predstavlja podjetje kovinarske stroke Plamen iz Kropi. Avtor si ga je izbral iz več razlogov: tovarna vijakov je bila med redkimi slovenskimi podjetji z dolgo in bogato, več kot stoletno zgodovino, ki se

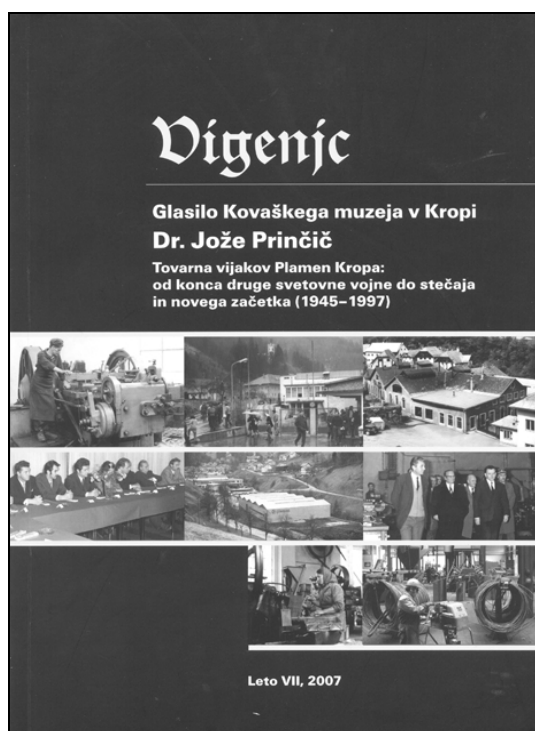
lahko pohvali, da je uspešno prestalo težak prehod iz obrtniške v industrijsko proizvodnjo, preživelo preobrazbo iz zasebnega v državno podjetje socialističnega tipa in se nato uveljavilo kot relativno uspešna in izvozno usmerjena delovna organizacija združenega dela; ohranil pa se je tudi velik del gradiva, nastalega v letih 1945–1998, ki ga je že prevzela pristojna arhivska ustanova, enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana v Kranju.

Raziskava v prvi vrsti temelji na virih, tako pisnih (predvsem bogatem arhivu podjetja) kot tudi ustnih. Arhivsko gradivo se večinoma nahaja v kranjski izpostavi Zgodovinskega arhiva Ljubljana, njegov del, predvsem za prva poveljna leta, pa tudi v kovaškem muzeju v Kropi. Slednji je avtorju omogočil tudi razgovore z različnimi akterji, ki so nekoč v Plamenu zasedali pomembne položaje in odločali o njegovi usodi, kot npr. bivši direktorji, člani delavskega sveta ipd. Razen arhivskih virov je avtor preučil tudi časopise in revije, od osrednjih slovenskih do tovarniškega glasila Plamen, objavljene vire ter statistična poročila in pregledne. Izredno razvejana uporaba virov daje delu pečat temeljitosti in izčrpnosti.

Zgodbo o Plamenu sestavlja 13 poglavij. Vsebinsko lahko knjigo razdelimo na dva dela. Prvi je zasnovan kronološko in obravnava temeljne razvojne smernice podjetja od konca druge svetovne vojne do stečaja v drugi polovici 90. let. Vsako poglavje predstavlja zaokroženo celoto in zajema določeno obdobje v razvoju podjetja, v čigar okviru avtor obravnava nekaj tematskih sklopov: vpliv političnih smernic na poslovanje podjetja, tehnološki razvoj, uvajanje sprememb in posodobitev, večanje oz. upadanje produkcije, plasiranje izdelkov na domačem in tujem trgu, vprašanje delavstva, zlasti njegova fluktuacija, nedisciplinarnost, premajhna kvalificiranost itd.

Kroparski Plamen se je moral prilagajati družbeno-ekonomskim ciljem, zahtevam in vrednotam, ki so se v letih 1945 do 1997 večkrat spremenile. Zadržana, ki je pred drugo svetovno vojno izvedla preobrazbo podjetja iz obrtnega v industrijsko, je med vojno doživela hude izgube, po njej pa se je znašla v razmerah, sovražnih zasebnemu kapitalu. Zato so morali združniki pristati na lastninsko preobrazbo in se vključiti v centralni planski sistem. Vendar pa so se gospodarske smernice spremenile že v začetku 50. let, ko se je začelo odstopanje od togega planskega modela. Večjo vlogo sta dobila trg in konkurenčni boj med podjetji. Te okoliščine so Plamen prisilile v posodobitev zastarele tehnologije in zamenjavo dotrajanih delovnih prostorov. Rekonstrukcija pa ni potekala po načrtih in leta 1963 je bila v podjetju uvedena prisilna uprava.

Po letu 1963 so za Plamen nastopili svetlejši časi. V naslednjem desetletju se je uspel uvrstiti med najboljša podjetja vijačne industrije v Jugoslaviji. Izvoz je postal njegova temeljna usmeritev. Podjetje



je uspešno gospodarilo vse do leta 1977, v osemdesetih pa se je moralo, kot druga slovenska podjetja, soočiti z nelikvidnostjo, omejeno in neredno oskrbo s surovinami, naraščanjem stroškov in drugimi posledicami splošne gospodarske krize.

Politične in gospodarske spremembe na začetku 90. let so bile še ena ločnica v razvoju Plamena, saj se je moral prilagoditi novi podjetniški organiziranosti. Kratek čas je deloval kot družbeno podjetje, potem pa je njegov lastnik postala slovenska država. Ta je med podjetji, ki so sestavljali koncern Slovenske železarne, hotela ohraniti le tehnološko in tržno perspektivna podjetja, tj. železarne, preostalih podjetij, med katerimi je bil tudi Plamen, pa se je hotela čim prej odkrižati.

V tranzicijskem obdobju je poslovna politika Plamena zasledovala le en cilj: preživetje. Za ta čas je značilna hitra menjava direktorjev, ki niso bili kos številnim težavam, od zastarele tehnologije, prevelikega števila zaposlenih, napačnih podjetniških odločitev, do sindikata, ki je sabotiral njihove ukrepe. Po zadnjem brezupnem poskusu sanacije, kateremu je odrekla podporo glavna upnica podjetja, Gorenjska banka, je moral Plamen leta 1997 v stečaj. Stečajni upravitelj je del premoženja in nepremičnega premoženja prodal uspešni nemški družbi Möhling, ki se je izkazala za najboljšega kupca. Kmalu je ustanovila družbo Novi Plamen, ki je zaposlila nekaj več kot 50 delavcev, kar se zdi smešno malo v primerjavi s 560 delavci, zaposlenimi v tovarni v letih vzpona.

Prvi del zavzema večino knjige, drugi del pa je posvečen Plamenu kot t. i. univerzalnemu socialističnemu podjetju, ki prebivalcem Kroepe in okoliških krajev ni zagotavljal le rednega dela in plačila, temveč je del svojega dohodka namesto za svoj nadaljnji razvoj namenil za izboljšanje njihove življenjske ravni, hitrejši razvoj kraja in okolice ter ohranjanje tradicij revolucije in narodnoosvobodilne vojne. Za to, da se je Plamen prilagajal družbenim potrebam in zahtevam, ki jih je predpisovala komunistična partija, so v podjetju skrbele osnovne organizacije Komunistične partije Slovenije oz. Zveze komunistov Slovenije, Zveze slovenskih sindikatov in Zveze socialistične mladine Slovenije.

Življenjsko raven zaposlenih je Plamen izboljšal z investicijami v zdravstveno zaščito, stanovanjsko gradnjo, gradnjo šolskih in drugih infrastrukturnih objektov, s skrbjo za kvalitetno preživljanje prostega časa (nakup počitniškega doma na morju, podpora športnemu društvu Plamen) in z zadovoljevanjem kulturnih potreb delavstva.

Na koncu opozorimo še na slikovno prilogo, ki jo je moč najti na sredini knjige. Priloga je obsežna in vsebuje fotografije tovarniških prostorov, strojev, proslav ob obletnicah podjetja in praznikih, bralec pa si lahko ogleda tudi izdelke, ki so jih v Plamenu skozi leta proizvajali. Obilica fotografij je rezultat avtorjeve želje s pomočjo interdisciplinarnosti pre-

seči okvir klasičnega zgodovinskega dela. Zato knjiga nudi tudi muzealsko interpretacijo Plamenove zgodovine. Njena avtorica je Saša Florjančič, ki nam v kombinaciji s tekstovnim delom s skrbno izbranimi in tematsko razvrščenimi fotografijami pred očmi obudi pestro zgodovino tovarne, njenih zaposlenih in celotne povojne Kroepe.

Monografija "Tovarna vijakov Plamen Kropa: od konca druge svetovne vojne do stečaja in novega začetka (1945–1997)" je izšla leta 2007 v okviru sedme številke Vigenjca, glasila Kovaškega muzeja v Kropi, ki ga od leta 2001 izdajajo Muzeji radovljiške občine, pri izdaji knjige pa je sodeloval tudi Inštitut za novejšo zgodovino iz Ljubljane. Knjigo na pot pospremi uvod izpod peresa dr. Jožeta Mencingerja.

Za konec povejmo, da je novo delo dr. Jožeta Prinčiča kvalitetna, temeljita in poglobljena zgodovina socialističnega podjetja, opirajoča se v prvi vrsti na do sedaj še neraziskane arhivske vire in opremljena z izčrpnim znanstvenim aparatom. V okolju, kjer nam manjkajo zgodovine podjetij, še zlasti za povojno obdobje, je zato monografija o kroparskem Plamenu dragoceno, dobrodošlo in inovativno delo.

Mitja Sunčič

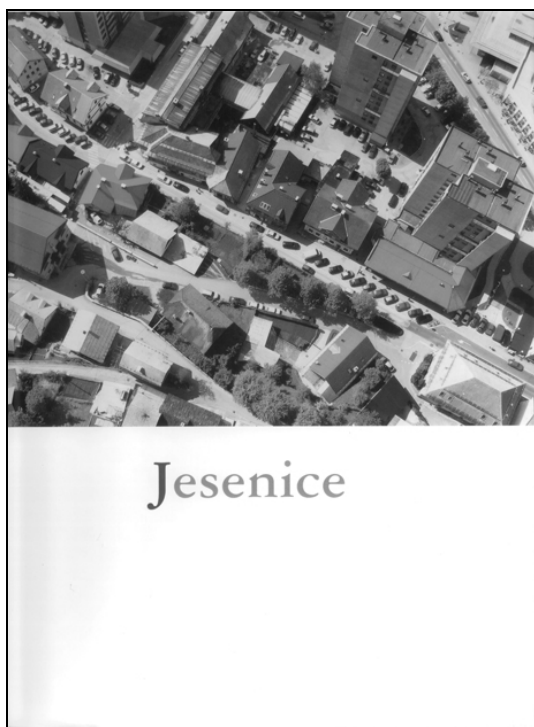


Jesenice: mesto jekla in cvetja (ur. Tone Konobelj). Jesenice : Gornjesavski muzej Jesenice, 2007, 149 str.

Konec leta 2006 je, z letnico izida 2007, izšla dolgo načrtovana in pričakovana monografija mesta Jesenice. Knjigo je založila Občina Jesenice, izdal pa Gornjesavski muzej Jesenice. Na skoraj stopetdesetih straneh prinaša zanimivo branje z različnih področij, od zgodovine mesta in različnih dejavnosti do kulturne in naravne dediščine.

Jesenice so mlado mesto, nastalo z združevanjem različnih naselij, ki sta jih novozgrajena železnica in razvoj industrije v preteklem stoletju povezala v mesto. O enotnem razvoju mesta je tako mogoče govoriti šele od začetka 20. stoletja dalje, pred tem pa govorimo o zgodovinskem razvoju nekdanjih samostojnih naselij: kmečko-obrtniške Murove, železarske Save, Javornika in Plavža, kmečkih Koroške Bele, Blejske Dobrave, Javorniškega Rovta in Planine pod Golico ter Hrušice. Ta heterogeni mestni razvoj je v veliki meri narekoval tudi vsebino monografije, v kateri je svoje prispevke objavilo osemnajst avtorjev, strokovnjakov z različnih področij, ki so se tako ali drugače že kdaj ukvarjali z Jesenicami.

Uvodni prispevek Maje Topole in Matija Zorna (Geografija Jesenic in Gornjesavske doline, str. 9–12) nas seznanja z geografsko lego in razvojem mesta ter Gornjesavske doline, v kateri leži.



Janez Mlinar nas popelje v daljno zgodovino tega območja in nas seznanja z arheološkimi najdbami ter pisnimi omembami iz zgodovinskih virov (Nekoč davno je bilo, str. 13–18). Arheološke najdbe na tem območju kažejo na že zgodnjo prisotnost naseljencev (3. in 4. tisočletje pred našim štetjem), čeprav jim narava ni bila kaj dosti naklonjena. Kasnejše najdbe spominjajo "na obstoj stare karavanske poti, ki je prek Posočja, Bohinja, Pokljuke, Bleda, Javorniškega Rovta in Medjega Dola povezovala sredozemsko območje severne Italije z alpskim prostorom" (str. 13). Materialni ostanki staroselcev za čas pred prihodom Rimljanov so dokaj redki. Najbolj obsežna in znana arheološka izkopavanja poznoantične oz. zgodnjerednjeveške kulture (5. in 6. stoletje) na tem koncu so bila seveda izvedena na Ajdnu nad Potoki. Naslednja stoletja, skoraj pol tisočletja, materialni viri molčijo. V 11. stoletju se pojavijo prvi listinski viri, ki omogočajo vsaj grobi oris dogajanja na tem prostoru. Pričajo o prisotnosti zemljiških gospodov briksenskih škofov in Ortenburških grofov, za njimi grofov Celjskih in Habsburžanov. O življenju v posameznih naseljih v srednjem veku poročajo ohranjeni urbarji.

Smiselno se na prejšnji prispevek navezuje tudi Cene Avguštin, ki nam v nadaljevanju predstavi naselbinski razvoj naselij, ki danes tvorijo Jesenice (Naselbinski razvoj, str. 19–32). Tudi on začne v 11. stoletju, vendar kot prvi najpomembnejši poseg v naselbinsko strukturo Gornjesavske doline omenja ortenburško kolonizacijo v 14. stoletju. Temeljila je na rudarjenju in fužinarstvu, iz katerih se je z razvojem tehnologije razvilo železarstvo, poglavitna

značilnost jeseniške doline. Podobe Jesenic v posameznih obdobjih bogato ilustrirajo Valvasorjevi bakrorezi, katastrske mapne kopije in druge karte (avstrijski vojaški zemljevidi iz 18. stoletja, karte regulacije Save iz 19. stoletja) in Ortenburški rudarski red iz leta 1381. Na novejši urbanizacijske procese sta vplivali leta 1869 ustanovljena *Kranjska industrijska družba*, "ko se Jesenice v novih pogojih in ob preoblikovanju tradicionalnega železarstva začnejo razvijati v moderno industrijsko središče, največje in najpomembnejše na tedanjem Kranjskem" (str. 30), in leto kasneje zgrajena železniška proga Ljubljana–Trbiž. Kasneje na vzpostavitev urbanističnega reda skušajo vplivati razni regulacijski načrti, vendar tok časa s svojimi nenehnimi novimi potrebami ponavadi teče mimo njih.

O vlogi Cerkve (Cerkev v preteklih stoletjih, str. 33–42) in političnih razmerah (Politične razmere od 1848–1941, 43–52) piše v svojih prispevkih zgodovinar Marko Mugerli, ki nam predstavi tudi čas okoli leta 1929, ko so Jesenice dobile mestne pravice. Zanimivo je, da so na območju Jesenic, ki so v 16. stoletju še spadale v okvir radovljiške župnije, pa do 20. stoletja tu verjetno zaradi velikega porasta prebivalstva nastale kar tri samostojne župnije. Najprej so dobili svojo župnijo v 16. stoletju, kljub temu pa je v virih omenjeno, da je bilo tedaj pri savski fužini zaposlenih tudi okoli 30 luterancev (med njimi je bil menda najbolj goreč privrženec reformacije Andrej Nastran, oskrbnik belopeškega gospostva). Pri preganjanju heretikov in blagoslavljanju treh novih cerkva v 17. stoletju (na Savi, Plavžu in Planini pod Golico) je imel veliko vlogo ljubljanski škof Tomaž Hren, največ zaslug za gradnjo pa ima rodbina Bucellini, ki jo je ravno zaradi teh zaslug doletela tudi grofovska plemiška čast. Konec 19. stoletja sta iz prvotne jeseniške župnije nastali še župnija sv. Križa nad Jesenicami in Koroška Bela.

V drugem prispevku Marko Mugerli piše o političnih razmerah od pomladi narodov do začetka druge svetovne vojne (1848–1941). V prvi fazi političnega prebujenja zgodovina ne beleži večjih dogodkov. Na bolj živahno politično udejstvovanje na Jesenicah so vplivale uvedba splošne, enake in tajne volilne pravice leta 1907, gradnja nove tovarne in bohinjske železniške trase. Nacionalno obarvan politični boj izpred prve vojne je po ustanovitvi jugoslovanske države prerasel v sindikalni boj. Osrednji dogodek v obdobju med obema vojnoma pa je bil imenovanje Jesenic za mesto.

Področje razvoja uprave sestavljajo trije krajši prispevki: kratki uvodni, bolj statistični pregled upravnega razvoja Jesenic pred drugo svetovno vojno, ki ga je napisal Janez Kopač (Uprava in ljudje, str. 53), dogajanje pod nemško okupacijo pa sta obdelala Natalija Štular in Tone Konobelj (Prišla je vojna, str. 54–57). Jesenice so za okupatorja pome-

nile pomembno prometno in industrijsko središče. Domačini so podobno kot drugod po Sloveniji organizirali protinacistične oblike delovanja, tako partizanske vojaške enote (Gorenjski odred) kot ilegalne organizacije (Okrožni odbor OF). Jeseniška železarna KID je v vojnem času proizvajala jeklo za nemško vojno industrijo. Druga svetovna vojna je Jesenicam prizadejala velik krvni davek (okoli 840 žrtev, med njimi tudi dva narodna heroja Jože Gregorič-Gorenjc in Matija Verdnik-Tomaž), in ogromno materialno škodo (dobra dva meseca pred koncem vojne so zavezniška letala močno bombardirala območje okoli železniške postaje).

Sledi prispevek Janeza Kopača o povojni obnovi mesta in njegovem živahnem upravnem socialističnem razvoju do današnjih dni, ko si občina še vedno prizadeva za pridobitev statusa mestne občine (Obnova, str. 58–61).

V poglavju o razvoju železarstva, avtoric Irene Lačen Benedičič in Katje Praprotnik (Mesto v sožitju z razvojem železarstva, str. 63–74) sledimo vzponom in padcem te prevladujoče industrije, ki je odločilno vplivala na nastanek in razvoj Jesenic. Železarstvo se je sprva razvijalo na strmih pobočjih Karavank, bogatih z železovo rudo, lesom za oglje ter potoki. Tam so nastala prva rudarska naselja Planina pod Golico, Sv. Križ, kasneje in nižje pa Sava, Slovenski Javornik in Koroška Bela. Velik gospodarski pomen železa je botroval tudi zgodnjemu in intenzivnemu razvoju rudarskega prava (prvi iz 14. stoletja, ohranjeni prepisi iz 16. stoletja). V 16. stoletju se je gozdno železarjenje preselilo v dolino in zaradi nove tehnologije so začeli izkoriščati Savo (od tod tudi ime nekdanjega samostojnega naselja Sava, ki je danes delno obnovljen kot kulturni spomenik). Od tedaj naprej se pojavljajo v zgodovini Jesenic znana imena, kot so Buccelliniji in Ruardi. V 19. stoletju se zaradi potrebe po združevanju manjših zastarelih fužin pojavi *Kranjska industrijska družba*, ki je s svojim prvim tehničnim direktorjem, kemikom Lambertom Pantzem, pridobila zlitino železa in mangana – *feromangan*. Železarna se je morala ves čas prilagajati raznim krizam v železarstvu, spreminjati svoje proizvode in razvijati tehnologije (predelava jekla v valjarnah, ulivanje zvonov, rekonstrukcije, posodobitve), se reorganizirati (*Združeno podjetje slovenskih železarn* leta 1969, ukinitve obratov primarnega železarstva po letu 1987, razdelitev na 13 samostojnih podjetij leta 1992, nastanek *Acronija*). Družbene podobe železarstva so se kazale v delavskem samoupravljanju (str. 68–69), stanovanjski problematiki (str. 69), množičnem prihodu kadrov iz drugih republik in pokrajin nekdanje Jugoslavije (str. 70).

Poleg železarstva je imel pomembno vlogo tudi razvoj prometnic, ki je predstavljen v posebnem poglavju (Katja Praprotnik, O železni in asfaltni cesti, str. 79–82). Sledijo prispevki o razvoju zdrav-

stvene dejavnosti (Katja Praprotnik, Po zdravstvenih poteh, 75–78), šolstva (Majda Malenšek, Stoji učilna zidana, str. 83–88), kulturne in športne dejavnosti (Tone Konobelj, Kulturna in športna prizadevanja, str. 89–98) ter pregled bogate likovne dediščine jeseniških cerkva in graščin dr. Ferda Šerbelja (Slike iz naše preteklosti, str. 99–104).

S prispevkoma nekdanjega načelnika *Upravne enote Jesenice* Vitomirja Pretnarja o osamosvojitvi (Na poti do osamosvojitve, str. 105–110) in tedanjega župana Borisa Breganta (Danes, str. 111–118) zaključimo sprehod skozi zgodovino in spoznamo Jesenice danes. Jože Šifrer je prispeval poglavje o pomembnih Jeseničanih (Pomembni kulturniški ljudje, str. 119–124), ki so se s svojim delom na področju kulture zapisali v zgodovino. Knjigo sklenejo tri poglavja o naravnih znamenitostih tega prostora, ki so jih napisali Tomaž Budkovič (Kamnine jeseniškega področja, str. 125–130), dr. Nada Praprotnik (Rastlinske posebnosti, str. 131–138) in Janez Gregori (Živalski svet, str. 139–145). Dodana sta še seznama avtorjev fotografij ter krajev in imen.

Ob prebiranju monografije si bralec nedvomno ustvari predstavo o nastanku in razvoju mesta ter živahnem zgodovinskem in družbenem dogajanju na Jesenicah do danes, ki ga ilustrira pester izbor fotografij. Žal se ne moremo znebiti vtisa, da gre v bistvu vendarle za neke vrste zbornik prispevkov, ob prebiranju katerih pa manj poučeni bralci mestoma izgubijo rdečo nit zgodbe.

Knjiga je ob dobrem oblikovanju in tisku lep izdelek, ki ga je vredno vzeti v roke. Vsekakor velja uredniku in avtorjem priznanje za veliko delo, ki so ga opravili. Jesenice so se tako po njihovi zaslugi in ob podpori založnika uvrstile na seznam mest, ki se lahko pohvalijo z osebno izkaznico v knjižni obliki.

Tita Porenta



Hubert Adolph: Geschichte der Familie Ursini Grafen von Blagay. Wien/Graz: Neuer Wissenschaftlicher Verlag, 2007, ISBN 978-3-7083-0474-8, 152 str.

Monografije, ki bi se ukvarjale s plemiškimi rodbinami v slovenskem prostoru, zlasti tistimi na Kranjskem, so bolj kot ne redke. Ozemlje nekdanje Kranjske je namreč v celoti del današnje Slovenije in ni bilo praktično nikoli razdeljeno med več držav, kot se je to zgodilo vsem ostalim slovenskim deželam pod habsburškim žezlom. Zato je tudi zgodovina nekdanje vojvodine Kranjske v pretežni meri domena zgolj slovenskih zgodovinarjev in le redkokateri tuji zgodovinar se loti raziskovanja njene

preteklosti. Zlasti to velja tudi za raziskovanje kranjskega plemstva, ki ga tuji raziskovalci praktično ne poznajo. Tako so kranjske plemiške rodbine v različnih (tujih) genealoških pregledih (tudi sodobnih) velikokrat izpuščene ali pa obravnavane zgolj sumarno in s številnimi napakami. Znanstvene obdelave kranjskih plemičev pa so praktično brez izjeme prepuščene zgolj slovenskim zgodovinarjem.

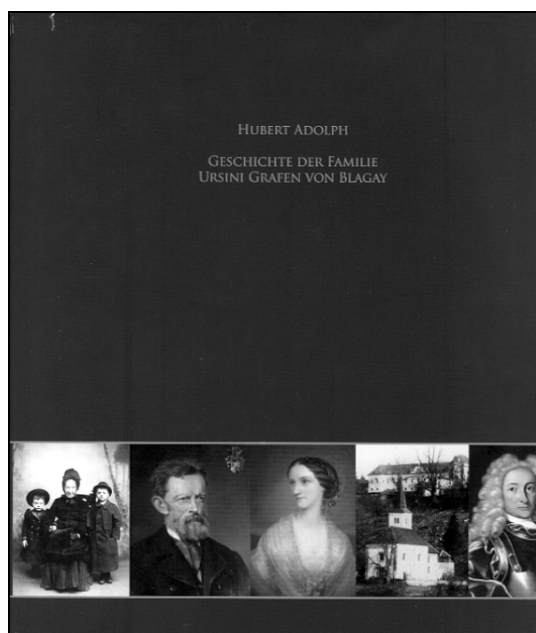
Zato je toliko bolj dobrodošla knjiga avstrijskega avtorja Huberta Adolpha o rodbini grofov Blagajev, ki so do svojega izumrtja konec 19. stoletja sodili med najuglednejše kranjske plemiške rodbine. Avtor, po svoji prababici tudi sam potomec Blagajev, je knjigo ustvaril na podlagi družinskega arhivskega gradiva, ki ga je začel intenzivno zbirati že njegov oče Hugo Adolph, ter jo obogatil z zanimivim slikovnim in fotografskim gradivom, prav tako pretežno iz zasebnih in širši javnosti nedostopnih zbirk. Ravno slikovni del knjige je še posebej dragocen, saj se je v zvezi z Blagaji do danes ohranilo le malo tovrstnega gradiva. Grad Boštanj pri Grosupljem, več kot dvesto let središče Blagajev na Kranjskem, je bil med drugo svetovno vojno praktično uničen, z njim pa tudi vse, kar je na gradu še ostalo za zadnjimi lastniki, baroni Lazariniji. Da pa ima tudi usoda smisel za ironijo, nam pove naslednja zgodba. Pred in med drugo svetovno vojno je dal Ludvik Lazarini v strahu pred uničenjem velik del grajskega inventarja z Boštanja prepeljati na svoj spodnjeavstrijski grad Rosenau blizu Zwettla. Vendar je po vojni ta del Avstrije zasedla sovjetska vojska, sovjetski vojaki, ki so se nastanili v gradu, pa so iz objestnosti uničili vse tisto, kar je Lazarini uspel obvarovati pred partizansko vojsko v Jugoslaviji.

Prvotni avtorjev namen ni bil izdaja knjige, ampak je bil v svojem raziskovanju skromnejši. Za

sorodnike je želel zgolj izdelati rodovnik grofov Blagajev in zbrati njihove biografske podatke, da bi tako vsaj delno ohranil vedenje o njihovih skupnih prednikih, ki se je v 20. stoletju v veliki meri izgubilo. V ta namen je tudi osebno obiskal in dokumentiral številne kraje, povezane z Blagaji, ne le v Sloveniji, temveč tudi tiste na Hrvaškem in v Bosni, kjer so Blagaji kot rodbina Baboničev v srednjem veku tudi začeli svoj družbeni vzpon. Zbral je tudi lepo število literature, ki je do sedaj že obravnavala rodbino Blagaj – ne le nemške, temveč tudi madžarske in latinske, pogumno pa se je spopadel tudi s slovenščino in hrvaščino. Ob koncu raziskovanja se je nato ravno na pobudo sorodnikov odločil za knjižno izdajo, ki je poleti 2007 izšla pri Neuer Wissenschaftlicher Verlag na Dunaju. Kot se je izkazalo, je knjiga izšla "v zadnjem trenutku", saj je avtor le nekaj dni po izidu svojega dolgoletnega dela umrl.

Knjiga Huberta Adolpha se osredotoča na obdobje med 16. in 19. stoletjem, torej na čas od prihoda Blagajev na Kranjsko do njihovega izumrtja. V nekem smislu tako predstavlja nadaljevanje Thallóczyjeve "Die Geschichte der Grafen von Blagay" iz leta 1897, ki obravnava predvsem srednjeveške začetke Blagajev v Slavoniji in se konča z njihovo odselitvijo v habsburške dežele. Vendar je med obema knjigama opazna razlika. Medtem ko je Thallóczyjeva knjiga znanstveno delo, opremljeno z vsem potrebnim znanstvenim aparatom in napisana s kritično znanstveno distanco, pa Adolphova knjiga po drugi strani teh ambicij nima. Predvsem je škoda, da avtor ni delal opomb in da ni navajal virov, po katerih je raziskoval. Tako žal ne vemo, ali je vse podatke našel v svojem družinskem arhivu ali pa ga je pot vendarle zanesla tudi v kakšen javni arhiv. To bi bil namreč koristen in uporaben napotek za prihodnje raziskovalce Blagajev.

Knjiga bralcu v uvodnih poglavjih razkrije avtorjevo povezavo z Blagaji, na kratko predstavi njihove začetke v Slavoniji in Bosni, oriše razmere na Ogrskem in Hrvaškem ob koncu srednjega veka, obdobja, ko so se začeli sistematični turški vpadi, v katerih so se kot branilci krščanstva izkazali tudi Blagaji. Ta, uvodni del je tudi najbolj problematičen, saj se je vanj prikradlo nekaj napak. Najbolj moteča je morda zgodba o povezavi Blagajev z (danes italijansko) Gorico. Avtor namreč nekritično prevzame domneve nekaterih drugih avtorjev o sorodstveni povezavi med Blagaji in goriškimi grofi ter jih poveže z dvema ponarejenima listinama iz domnevno začetka 13. stoletja, s katerima so Blagaji dokazovali svoje poreklo od rodbine rimskih Orsinijev. Tako naj bi Štefan Ursini, ki naj bi pribežal iz Rima, postal upravitelj kraljevske ogrske posesti v Gorici! Te navedbe avtor še podkrepi s fotografijami goriškega gradu in tako ne pušča dvoma, da gre dejansko za današnjo Gorico. Ta napačna



avtorjeva izvajanja so nekoliko nerazumljiva, saj je očitno dobro poznal Thallóczyjevo delo, v katerem je ta sicer iskal povezave z goriškimi grofi, a se je vzdržal trdnih zaključkov in je tudi v listinah omenjeno Gorico pravilno prepoznal kot komitat Gorica na Hrvaškem, ki je v 13. stoletju zajemal ozemlje med rekami Glino, Korano, Kolpo in Trepč, njegovo središče pa je bil grad Gorica, kasneje imenovan Budački.

Najzanimivejši del Adolphove knjige so nedvomno biografije posameznih članov, zlasti tistih iz 19. stoletja, saj vsebujejo podatke in zgodbe, ki so se ohranili v družinski tradiciji in bi jih v arhivskih virih našli le s težavo (če sploh). Tako npr. izvemo za nesrečni zakon Franca Blagaja (1797–1874), ki se je ločil, potem ko ga je žena prevarala in rodila hčerko, ki je Blagaj ni hotel priznati. Razkrije se tudi zgodba zadnjega moškega člana rodbine Blagaj, Ludvika (1830–1897), katerega zakon z baronico Matildo Lazarini je ostal brez otrok, je pa imel zato grof po drugi strani štiri nezakonske otroke z neko "Frau Skerjan" (verjetno Škerjanc). Zanimiv pa je tudi podatek o tem, da ime Ursini-Blagaj vseeno ni povsem izginilo. Sestra Ludvika Blagaja, Matilda, poročena baronica Lauer, sicer zadnja iz rodu Blagajev, je namreč v želji, da bi ime Ursini-Blagaj živelo še naprej, prosila cesarja Franca Jožefa, naj dovoli njenemu sinu Ludviku baronu Lauerju in njegovim potomcem združiti obe rodbinski imeni. Cesar je to dovolil in Ludvik Lauer se je lahko tudi uradno imenoval baron Lauer Ursini Blagaj. Tik pred koncem prve svetovne vojne in posledično koncem Habsburške monarhije je Matilda poskusila še z eno prošnjo na cesarja. Tokrat je želela, da bi se poleg imena Ursini-Blagaj na njenega sina prenesel še grofovski naziv, torej da bi bil iz barona povišan v grofa. Tej prošnji cesar oz. notranje ministrstvo ni ugodilo. Ludvik Lauer Ursini Blagaj je ostal baron, z letom 1919 pa so bili plemiški nazivi tako ali tako tudi uradno ukinjeni. Ime Lauer Ursini Blagaj pa z Ludvikovimi potomci živi še dandanes.

Če odmislimo še nekaj drugih, manjših napak (npr. pri pisanju osebnih imen ali navajanju slovenske literature) in nedoslednosti (npr. razhajanja med podatki v tekstu in tistimi v rodovniku ob koncu knjige), lahko rečemo, da je Hubertu Adolphu uspelo kljub pomanjkljivemu zgodovinarskemu znanju ustvariti zanimivo, berljivo in tudi na pogled privlačno knjigo o eni najpomembnejših kranjskih plemiških rodbin, ki bo kljub svoji poljudnosti nedvomno pomagala nadaljnjim, tudi profesionalnim raziskovalcem plemiške zgodovine na Slovenskem.

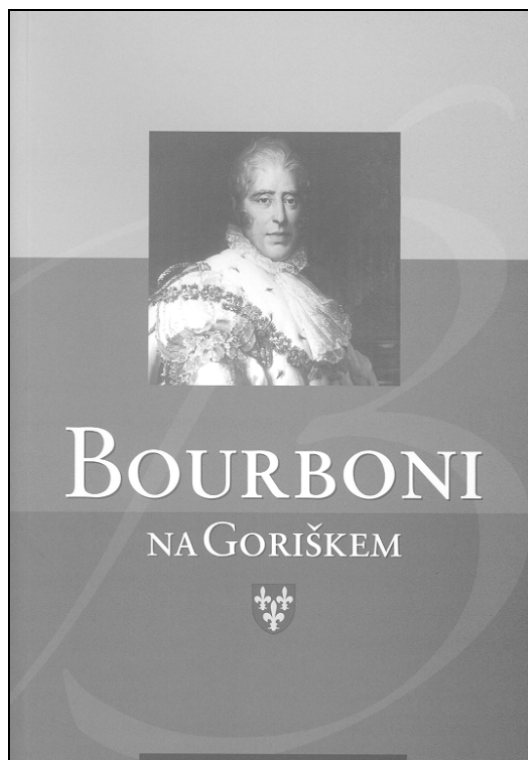
Miha Preinfalk



Bourboni na Goriškem: zbornik s posveta na Kostanjevici ob 170. letnici prihoda Bourbonov v Gorico in smrti kralja Karla X. (ur. Drago Trpin in Renato Podbersič). Nova Gorica : Zgodovinsko društvo za Severno Primorsko, 2007, 95 str.

Zgodovinsko društvo za severno Primorsko je v letu 2006 počastilo 170. obletnico prihoda Bourbonov v Gorico in smrti kralja Karla X. z enodnevnim simpozijem, ki je potekal 28. oktobra 2006 na Kostanjevici, prav tam, kjer so našli zadnji počitek nekateri člani družine francoskih Bourbonov. V letu 2007 pa je izšel zbornik, ki prinaša prispevke na simpoziju sodelujočih zgodovinarjev tako iz Slovenije kot Italije. Zbornik je zato dvojezičen (prispevki v izvirnem jeziku avtorja) s povzetki v prevodu.

Branko Marušič nas v svojem prispevku seznanja z Gorico ter širšo Goriško v predmarčnem času, ko je v svoje zavetje sprejela "francoskega ubežnega kralja", ki je po francoski julijski revoluciji leta 1830 v pregnanstvu iskal zase in za svoj dvor stalno prebivališče. Leta 1836, po smrti avstrijskega cesarja Franca, ki je kraljevo družino nekaj let gostil v Pragi, so Bourboni prišli v Gorico. Tu so najeli več palač in hiš za družino in spremstvo. Karlov prihod v mesto v lokalnem časopisju ni vzbudil večjega zanimanja, silovit napad kolere, ki je skrajšal kraljevo bivanje na dobrih 16 dni bivanja v sicer klimatsko



blagem mestu, kjer je kralj tudi umrl, pa je postal vest, o kateri so poročali številni časopisi. Avtor nas v svojem prispevku seznanja z natančnim prihodom Karla X. v mesto, prispevek pa zaokroži z nazornim prikazom gospodarskega, upravnega, socialnega, kulturnega in političnega življenja v tedanjem Goriškem okrožju, ki je bilo del Avstrijskega primorja.

Prispevek Petra Vodopivca govori o različnih zgodovinskih pogledih na kralja Karla X., zadnjega Bourbona na francoskem prestolu. Prispevek nas seznanja z otroštvom in mladostjo Charlesa Philippa grofa d'Artoisa, kot se je Karel X. imenoval, ter z njegovim vstopom na politično prizorišče ob koncu osemdesetih let 18. stoletja. Prispevek oriše delovanje grofa med francosko revolucijo in po njej, vse do devetdesetih let, ko postane vodilna osebnost francoske plemiške emigracije, prepričan, da bodo evropski vladarji sodelovali pri obnovi oslABLJENE kraljeve francoske oblasti po revoluciji. Avtor opiše grofov propadli poskus vkrcanja v Bretaniji, kjer naj bi se s pomočjo Angležev postavil na čelo rojalističnih upornikov, dejansko pa grof preživi v Angliji vso napoleonsko dobo do leta 1814, vse do tedaj, ko se zmagoviti francoski zavezniki odločijo, da bodo francoski prestol ponovno prepustili Bourbonom. Vse do leta 1820, ko vlada novi francoski kralj, Ludvik (Louis) XVIII., se tudi mlajši brat Charles aktivno vrne v politiko, vse bolj naklonjen skrajno rojalistični politični držji, in leta 1821 prevzame vladno krmilo. Leta 1824, po smrti Ludvika XVIII. se grof d'Artois okrona za Karla X., kralja Francije in Navarre. S svojo absolutistično držjo pa naredi leta 1830 usodno napako ter s štirimi odloki proti ustavnemu redu sproži julijsko revolucijo, ki ga izrine s prestola.

Stanislav Južnič nas s svojim obširnimi tekstom popelje v čas dveletnega gostovanja matematika in fizika Augustina Louisa barona Cauchyja v Gorici, ki je tedaj močno zaznamoval razvoj italijanske, slovenske, češke in avstrijske matematike in optike. Avtor predstavi matematično-fizikalno okolje Gorice, v katerega je znameniti Cauchy prišel skupaj z ostalimi dvorjani, ki so spremljali kraljevo družino v Gorici, hkrati pa je kralj matematikov poučeval Karlovega naslednika, vnuka Henrika V. Avtor v nadaljevanju poda temeljit pregled pomembnejših matematikov in fizikov, ki so v Gorici delovali predvsem v okviru jezuitskega liceja, omenjena so tudi temeljna dela s področja fizike in matematike, ki so pomembno vplivala na študij omenjenih predmetov in bila v nekdanji jezuitski knjižnici dostopna učenjakom tistega časa.

Povabilu na simpozij o Bourbonih se je odzval tudi italijanski zgodovinar, duhovnik, soustanovitelj goriškega Inštituta za družbeno in versko zgodovino (Istituto di Storia Sociale e Religiosa) Luigi Tavano. Svoj prispevek je posvetil pomenu Kostanjevice v verskem in socialnem življenju Gorice od začetkov leta 1623, ko je bil na griču, posajenem s kostanji

postavljen manjši sakralni objekt, imenovan kapela, kamor so se kasneje vselili karmeličani, ki so kmalu poskrbeli, da je kostanjeviški grič postal pomembna referenčna točka tako ljudstvu kot goriškemu plemstvu. Povezava z mestom se je v kasnejših letih vedno bolj utrjevala. Po reformah Jožefa II. 1785 je bil kostanjeviški samostan ukinjen, cerkev pa zaprta vse do obdobja francoske revolucije, ko je Kostanjevica gostila pobegle francoske redovnike. V začetku 19. stoletja so samostanski kompleks prepustili frančiškanom, ki so vplivali na pravi razcvet verskega življenja tudi z interno šolsko ustanovo, ki je omogočala nadaljevanje teološkega študija na goriškem semenišču. Verski obredi so bili na Kostanjevici dobro obiskani, še posebej ob večjih procesijah. S pokopom Karla X. leta 1836 v cerkveno kripto, ki so mu do leta 1886 sledili še ostali Bourboni, pa je postala Kostanjevica prepoznavnejša točka na zemljevidu Evrope. To središče je zaznamovalo tudi nekaj pomembnih osebnosti (p. Chiaro Vascotti, p. Stanislav Škrabec). Tako prva kot druga vojna sta pomembno zaznamovali delovanje Kostanjevice. Leta 1947 pa je bila Kostanjevica z državno mejo ločena od svojega mestnega zaledja in je izgubila velik delež svojih vernikov.

Iz dnevnika baronice Clementine de Grazia, rojene grofice Coronini (1770–1860), ki ga je pisala kot del družinske kronike med letoma 1831 in 1855, izvemo nekaj zanimivih podrobnosti o prihodu Bourbonov in njihovega dvora v Gorico, obenem pa zapisi odlikavajo okolje vsakdanjega življenja goriškega plemstva v obdobju restavracije. Slikovit prispevek, ki ga je na podlagi omenjenih dnevniških zapisov napisala arhivistka Pokrajinskega arhiva v Gorici Donatella Porcedda Mitidieri, ne pozabi omeniti niti zanimivih podrobnosti iz zasebnega življenja kraljeve družine (od izbire portretistov do načrtov za potovanja, številnih visokih obiskov, ki so jih bili Bourboni deležni v Gorici), hkrati pa iz pisanja izvemo, da je bilo kraljevo spremstvo zelo dovtetno za navezovanje stikov z goriškim plemstvom, kar se je zagotovo poznalo tudi pri vključevanju francoskih plemičev v ritem vsakdanjega goriškega življenja.

Tudi druga avtorica, arhivistka Pokrajinskega muzeja v Gorici Alessandra Martina Tassin predstavlja Bourbone, kot jih je v svojem obsežnem dnevniku opisal goriški erudit, sodnik, domoznanski pisec, literat in prevajalec Francesco Leopoldo Savio (1801–1847), ki je bil tudi kritičen opazovalec tedanje goriške družbe, predvsem plemstva, ki je v prvi polovici 19. stoletja že izgubljalo svojo srednjeveško stanovsko vlogo. Zanimiva je zgodba kraljevega ministra grofa Blacasa d'Aulpsa, ki je bil strasten ljubitelj umetnosti; njegova osebna zbirka se je ponašala s številnimi deli znanih umetnikov (Tintoretto, Reni, Giorgione itd.). Kasneje je grof postal lastnik graščine in posesti v Kanalu.

Zadnji prispevek Staneta Grande analizira vesti, ki jih je prinašalo osrednje ljubljansko, dunajsko in celovško časopisje v zvezi s prihodom Karla X. v Gorico in o njegovi smrti samo šestnajst dni za tem. Ljubljanska časnikarja Laibacher Zeitung kot Illyrisches Blatt o dogodkih nista poročala, zato pa je bil mnogo bolj ažuren celovški Klagenfurter Zeitung. Za oba osrednja dunajska časopisa Oesterreichischer Beobachter in Wiener Zeitung pa smrt Karla X. v Gorici ni pomenila kakega velikega dogodka, kot da bi bil francoski kralj le del tiste preteklosti, kateri ni bilo potrebno nameniti veliko pozornosti. Avtor pa nas v svojem tekstu opozori na zanimivo knjižnico, ki jo je leta 1837 na Dunaju tiskal znan ljubljanski domoznanski pisec dr. Henrik Costa, in se v prevodu glasi *Smrt, pogreb in grob nekdanjega veličanstva Karla X. kralja Francije in Navare*. Pisec je na šestnajstih straneh želel podrobno predstaviti prihod Bourbonov v Gorico, nastanitev ter zadnje dni življenja kralja, opisal njegovo smrt, celoten postopek priprave na pogreb (balzamiranje trupla, odstranitev srca) in pogreb, ki mu je prisostvovalo 120 duhovnikov, mestna straža z godbo, vojska in plemstvo.

Nedvomno je zbornik *Bourboni na Goriškem* prispevek k večjemu poznavanju in razumevanju nekaterih dogodkov, ki so pripeljali do izгона francoske kraljeve družine, ki je prek Škotske in habsburške Prage svoje zadnje zatočišče našla v Gorici. Poznavanje bourbonske rodbine, časa francoske julijske revolucije, goriške stvarnosti ob njihovem prihodu je z omenjenim zbornikom dobilo nove, poglobljene vsebine in nenazadnje spodbudo za marsikateri premislek o pomembnosti bourbonske rodbine in njihove grobnice na Kostanjevici pri Novi Gorici, na katero je potrebno opozoriti tudi zavoljo dejstva, da je to edina vladarska grobnica v Sloveniji.

Petra Kolenc



Varstvo arhivske in muzejske kulturne dediščine Univerze v Ljubljani (ur. Jože Ciiperle). Univerza v Ljubljani : Arhivsko muzejska služba, 2007, 173 str.

Arhivsko muzejska služba pri Univerzi v Ljubljani že štiri desetletja skrbi za varovanje arhivskega in muzejskega gradiva Univerze. Pravni temelj njenega osnovanja je omogočila takratna arhivska zakonodaja in sporazum med Univerzo Edvarda Kardelja v Ljubljani in Arhivom Republike Slovenije, njen današnji pravno formalni obstoj pa zagotavlja licenčno dovoljenje Ministrstva za kulturo Repub-

like Slovenije, ki ga je Univerza v Ljubljani pridobila v letu 1997. Univerzitetni arhiv kot posebni arhiv v slovenski arhivski mreži že od začetka sodeluje z Arhivom Republike Slovenije, ki je tudi njegov nadzorni arhiv. Plod sodelovanja obeh ustanov je bil 1. strokovni posvet o varovanju arhivske in muzejske kulturne dediščine 5. oktobra 2006 v Zbornični dvorani Univerze v Ljubljani, ki je bil zamišljen kot oblika dopolnilnega strokovnega usposabljanja delavcev, ki na Univerzi delajo oziroma se srečujejo z arhivsko in muzejsko kulturno dediščino, predvsem pa naj bi izpostavil skrbnejše ravnanje z univerzitetno arhivsko in muzejsko dokumentacijo ter prispeval k utrditvi zavesti, da sta skupni univerzitetni arhiv in muzej nepogrešljiva univerzitetna ustanova. Dobro leto po posvetovanju je ob Tednu univerze v Ljubljani izšel tudi zbornik referatov s posvetovanja kot 1. zvezek v knjižnici arhiva in muzeja Univerze.

V prvem od treh vsebinskih sklopov zbornika z naslovom "Varovanje in arhiviranje zapisov" so zbrani prispevki strokovnjakov Arhiva Republike Slovenije. Besedilo Suzane Felicijan Bratož "Upravljanje dokumentarnega in arhivskega gradiva", ki predstavlja referat Aleksandre Mrdavšič, uvodoma navaja vso veljavno zakonodajo o upravljanju z dokumentarnim in arhivskim gradivom, v nadaljevanju pa opredeljuje naloge glavne pisarne, pojem pošte in ravnanje z njo od sprejemanja, odpiranja in pregledovanja, razlaga uporabo prejemne štampiljke, signiranje, dodeljevanje zadev in dokumentov v reševanje, načrt signirnih znakov, klasificiranje – vse-



binsko razvrščanje zadev, evidentiranje in evidenco dokumentarnega gradiva, evidentiranje prejetih (vhodnih), izhodnih in lastnih dokumentov, evidentiranje zadev, dosjejev in dokumentnih seznamov, hrambo dokumentarnega gradiva v tekoči in stalni zbirki ter izločanje in odbiranje dokumentarnega gradiva. Vladimir Žumer v prispevku z naslovom "Roki hranjenja dokumentarnega gradiva Univerze in njenih članic" navaja predpise, ki določajo roke hranjenja dokumentarnega gradiva javne uprave in določajo arhivsko gradivo ter predpise o načinu in postopku vrednotenja (valorizacije) dokumentarnega gradiva, določanju rokov hranjenja gradiva, izločanju nepotrebne dokumentarnega gradiva, ko mu potečejo roki hranjenja, ter odbiranju in izločanju arhivskega gradiva pristojnim arhivom. V nadaljevanju povzema metodologijo za neposredno določanje rokov hranjenja in konkretne roke hranjenja zapisov javne uprave, kot so navedeni v posebnem Navodilu za določanje rokov hranjenja dokumentarnega gradiva organov javne uprave. To navodilo je glede rokov hranjenja po mnenju avtorja neposredno uporabno tudi za univerzo, njene članice ter druge visokošolske ustanove. V nadaljevanju avtor navaja predpise, ki določajo roke hranjenja v Republiki Sloveniji in izbor splošnih predpisov ter predpisov po dejavnostih: uprava, finančno poslovanje, davčno poslovanje, gospodarstvo, gradbeništvo, delovna razmerja, zaposlovanje, pokojninsko in invalidsko zavarovanje, socialna varnost, šolstvo in v okviru slednjega ponudi tudi tipski seznam dokumentacije visokih šol z minimalnimi roki hranjenja. Posebno poglavje je posvečeno še izločanju oziroma uničevanju dokumentarnega gradiva po preteku rokov hranjenja oziroma po pretvorbi v digitalno obliko. Marija Grabnar v prispevku "Ugotavljanje, odbiranje in prevzemanje arhivskega gradiva" pojasnjuje temeljna strokovna opravila, ki jih je dolžna izvajati sleherna arhivska ustanova (za Univerzo v Ljubljani Zgodovinski arhiv in muzej Univerze), in obveznosti, ki naj jih izpolnjujejo javnopravne osebe – izročitelji arhivskega gradiva. Jedert Vodopivec je na posvetovanju in v zborniku predstavila članek "Materialno varovanje arhivskega in dokumentarnega gradiva na papirju", ki ostaja tudi v dobi elektronskih zapisov še vedno nenadomestljiv za trajno hranjenje. Referat Marjana Zupančiča "Varstvo arhivskega in dokumentarnega gradiva v elektronski obliki" v zborniku predstavlja besedilo Tatjane

Hajtnik, v katerem avtorica navaja, da je hiter razvoj elektronskega poslovanja prinesel razvoj elektronskih arhivov, ki omogočajo lažje obvladovanje obsežne dokumentacije, hkrati pa porajajo nova vprašanja in izzive. Avtorica je v svojem prispevku spregovorila o arhiviranju elektronskega gradiva v luči slovenskih predpisov, Arhivu RS kot regulatornemu organu na področju elektronske hrambe dokumentarnega in arhivskega gradiva, načinih zajema, pretvorbe in hrambe dokumentarnega gradiva v digitalni obliki.

Drugi vsebinski sklop zbornika, ki nosi naslov "Varovanje premične (muzejske) kulturne dediščine", predstavlja prispevek Jerneje Batič. Avtorica, ki je sodelovala pri pripravi izhodišč novega zakona za področje premične kulturne dediščine in muzejev, je v svojem prispevku z naslovom "Muzejska premična dediščina v zasnovi novega zakona o varstvu kulturne dediščine" predstavila dokument, v nadaljevanju pa navedla tudi predpise Republike Slovenije in drugih držav, ki urejajo varstvo kulturne dediščine.

V zadnjem vsebinskem delu zbornika z naslovom "Arhiv in muzej Univerze ter varstvo kulturne dediščine" Jože Ciperle v članku z naslovom "Evropski univerzitetni arhivi ter arhiv in muzej Univerze v Ljubljani" predstavlja nastanek in razvoj evropskih univerzitetnih arhivov, ki danes služijo v enaki meri univerzitetnim upravam pri tekočem poslovanju kakor tudi znanstvenemu raziskovanju in pouku ter tako zavzemajo trdno mesto v okviru univerz in visokih šol. V nadaljevanju prispevka je avtor predstavil Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani, njegov nastanek in razvoj, gradivo, ki ga hrani ter projekte, ki so v pripravi. V prispevku "Upravljanje z arhivskim gradivom Univerze v Ljubljani" Tatjana Dekleva predstavlja dejavnost univerzitetnega arhiva v zadnjem desetletju in arhivske fonde, ki jih hrani. Članek Tee Anžur "Upravljanje s fotografskim gradivom arhiva Univerze v Ljubljani" pa predstavlja dejavnost zadnjega desetletja na tem področju in pomembnejše tematske sklope, ki jih hrani univerzitetna fototeka.

Knjigo, ki je izšla v nakladi 1000 izvodov, je oblikoval Zmago Rus, njena predstavitev je potekala v sklopu prireditve Teden Univerze v Ljubljani, predstavlja pa jo recenzent dr. Boris Golec.

Tatjana Dekleva